

КРИСТОФ РАНСМАЈЕР

## ДЕВОЈЧИЦА У ЖУТОЈ ХАЉИНИ\*

Једног олујног али и даље мирног јануарског дана, на сеоском путу у области вулкана Вурунга у источној Африци, видео сам босоногу девојчицу од шест, можда седам година, одевену у подерану хаљину маслачак жуте боје. Девојчица је вукла велики канистер за воду који је очигледно био толико тежак да је могла да га носи само са обе руке, идући корак по корак, вукући га између својих мршавих ногу. Иако је понекад покушавала да искористи замах свог терета за следећи корак, морала је, изнова, да га спусти након неколико метара, да дође до даха, а затим би поново подигла канистер уз уздах. Ипак, у једној од ових пауза, подигла би главу и насмешила се малој групи у сенци прањавог багремовог дрвета са друге стране пута, која је била заузета пробушеном гумом. Махнула нам је. Нама Европљанима. Нама белцима.

Тих јануарских недеља сам се, са супругом и пријатељима из Јужног Тирола, кретао у претовареном теренцу кроз граничну област између Уганде, Руанде и Конга како бих посматрао неколико породица планинских горила настањених у далеким кишним шумама планинског венца Рувензори. Ово путовање нам је омогућила истраживачица примата из Руанде и желела је да нам она буде водич. Вишедеценијски напори зоолога и бихевиоралиста, попут Дајан Фоси из Калифорније, довели су до тога да су се припадници кланова горила ипак навикли на повремено појављивање људи опчињених дивљином и драмама животињског света, премда

---

\* Текст Кристофа Рансмајера, изговорен у знак захвалности приликом преузимања Награде групе Вирт за европску књижевност (Würth-Preis für Europäische Literatur) 2018. године, објављен је 2019. у збирци *Лек за смртност. Три приче у знак захвалности (Arznei gegen die Sterblichkeit. Drei Geschichten zum Dank)*. Изворник: Ransmayr, C., *Arznei gegen die Sterblichkeit, Drei Geschichten zum Dank*, Fischer Verlag, 2019.

уопште нису били припитомљени, а свакако не питоми. У најбољем случају, путници кроз Африку, попут нас самих, могли би да им се приближе највише до дужине једне руке а да не ризикују знатно више од особе која жели да помази коња или ловачког пса.

Опаснији, много опаснији од гориле тешке око две стотине килограма која је водила и штитила свој клан, били су ових јануарских дана, као и увек, људи: ловокрадице које плаћају богати сакупљачи трофеја, градитељи путева или земљорадници за које је џунгла била или пука залиха тропског дрвећа, егзотично градилиште за хотеле и одмаралишта, или једноставно препрека коју је требало исећи, спалити или уклонити са пута. Дајан Фоси је, попут других пријатеља гориле пре и после ње, такође постала жртва ових господара дивљине под околностима које никада нису разјашњене: пронађена је са згњеченом лобањом испред своје колибе у шуми кроз коју смо планирали да пешачимо наредних дана.

Чинило се да је девојчица у жутој хаљини желела, упркос мучној тежини терета, да вуче свој канистер до бескраја: пут су пресецала поља папируса која су се њихала под налетима ветра, баш као што је, како се наводи у Старом завету, пут за бекство Израелаца пресекао Црвено море које се уздигло улево и удесно од оних који су марширали у Обећану земљу. Далеки хоризонт је био обележен тамном џунглом, иза ње је лежала висораван са својим светлוצавим језерима са које смо тог јутра кренули. На овој деоници нашег пута, све док задњи точак није изгубио сав ваздух уз прасак и док наше возило није склизнуло са пута, ми нисмо видели ниједно село, само изоловане колибе прекривене сламом или валовитим лимом, без стубова за струју. Скретање које је требало да води до неког девојчициног циља очигледно нам је измакло. Или је она заиста носила свој терет у бесконачност?

Поред прашњавог пута који су испрале кише пружала се – као најимпресивнији знак цивилизацијских напора у овом исушеном беспућу – водоводна цев од најмање петнаест, можда двадесет цола. Она се протезала у даљину која је пред нама треперила у измаглици од врелине, а у којој су нестајала сва језера или реке уливши се у ову цев.

Такви системи цеви, као што смо већ видели првих дана нашег путовања кроз Уганду и Руанду, водили су до француских, енглеских или америчких плантажа ананаса, какаоа, кафе и чаја, или до поља лала холандских узгајивача цвећа, али никада до села чији су становници ринтали на њима. Они су своју воду доносили са мутних извора, у кантама или на глави, као и у пластичним кадицама. Сваки гутљај би морао да буде прокуван како не би постао извор заразе.

Та поља папируса! Шушкави, шапутави звук ових поља... Док смо се мучили са деформисаним крстастим кључем на рђавим шрафовима и пумпали резервни точак, замишљао сам бескрајно дуге свитке који се могу направити од папируса, свитке на којима права хроника овог континента тек треба да буде написана. Зар новија историја Африке није увек била историја Европе? Као што су историје Азије и Океаније и Индонезије и оне обе Америке, па чак и оних у Јужном мору, увек биле историја европског изгледа, историја освајања, експлоатације, ропства и геноцида.

Куд год се један путник окрене, чак и ако је дошао само да би гледао (или ловио) беле носороге, слонове, хијене или леопарде, морао је наићи на трагове Европе, ту позорницу окрутности, али и извор европског богатства. Без руда и ретких земних метала који се овде ископавају, без рудника злата, сребра и дијаманата и безбројних других минералних ресурса, без овдашњих жетви, без милиона и милиона робова и бедно плаћених радника, Европа вероватно и даље не би била рај какав је данас, рај за којим жуде и коме се диве колоне избеглица које напуштају сиромашне и сушне области, као и ратишта за које је делом одговорна Европа.

Европа никада није платила рачуне за вишевековну пљачку свих континената. Увек је порицала пустош коју су изазвали такозвани истраживачи и колонијалне армије све док смрад из масовних гробница није постао неподношљив. Наравно, у вековима пре најезде европских хорди било је и локалних убистава, каматара и трговачких друштава, племенских ратова, тржишта робова, суровости и похлепе, али су само преко емисара из тобожњих центара културе – из Шпаније, Француске, Холандије, Португала, Немачке... – ропство и геноцид постали инструменти готово апокалиптичне пословне праксе. Чак је и угандски диктатор Иди Амин Дада, који је ушао у историју варварства под именом Афрички месар, изучавао свој занат као високи официр у британској колонијалној војсци све док поред војног чина мајора није стекао титулу господара свих животиња на земљи и свих риба у мору и док није убио више од четири стотине хиљада поданика.

Где год су се појавили европски мисионари и пљачкаши земље, они не само да су тражили и налазили локалне сараднике и намечнике већ су и читаве регионе, њихову културу и традицију, деформисали до захтеваног ступња, исцртавали су границе лењиром преко језичких и племенских области и тако створили темеље будућих непријатељстава и грађанских ратова који трају и након ослобођења освојених територија.

Галерија предака европских истраживача, гувернера, обичних трговаца и трговаца робљем, а са њима и непрегледна армија

такозваних путујућих трговаца и геодета, а заправо пуких агената разарања, води нас кроз векове и приказује, на пример, портрет свињара – неписменог Франциска Пизара Гонзалеса из Естремадура, уништитеља царства Инка, и његовог рођака у погледу крви и менталитета, Ернана Кортеса, разарача царства Астека.

Ова галерија нас, чак и из најцрњих и најкрвавијих времена, изнова враћа преко 19. и 20. века до данашњих дана и показује нам коњичке статуе попут оне белгијског краља Леополда Другог из династија Сакс-Кобург и Гота, који је Конго, земљу многоструко већу од Белгије, сматрао својим приватним власништвом. За време своје владавине био је одговоран за смрт најмање десет милиона људи. Постоје и процене да број жртава овог краља достиже двадесет милиона.

Леополд и његови пословни пријатељи одговорни су за то што су шаке и стопала чланова породица принудних радника, који нису били у стању, чак ни по цену фаталне исцрпљености, да испуне често немогућу дневну квоту на плантажама белгијског каучука, одсечени, димљени и усољени како би могли да се користе као знак претње и ужаса дуж пута ка плантажама, а са циљем да изазову изгарање радника на послу.

У интернет галерији је још увек доступна црно-бела фотографија из раног периода 20. века на којој замишљен, мршав, полуго човек гледа у одсечено стопало и шаку своје ћерке. Можда Леополд Други, јахач из Брисела, и даље стоји на свом месту јер су за време његове сурове владавине акције компаније Абир Конго порасле са четири на хиљаду фунти. То одговара добити већој од двадесет две хиљаде процената.

Европа! Да ли би симбол европске садашњости заправо требало да буде споменик краљевског већинског акционара који се уздиже у небо на ивици бриселске ботаничке баште у срцу Европске уније? Свакако, одувек је било смешно и увек ће бити смешно давати уметности уопште, а књижевности посебно, задатке, односно теме којима би требало да се бави и да их представља као програм човечанства у духу просветитељства.

Али ако је књижевност, ако је прича у стању да подстакне сањарење о срећи, чежњи и патњи оних других који живе како у нашем непосредном суседству, тако и оних смештених испод наших географских и културних хоризоната, и да тако створи основу за разумевање тог другог, онда европска књижевност – ако тако нешто уопште може да постоји – треба барем повремено да гради мостове између најближег и наизглед најудаљенијег, познатог и тајанственог и, да, и између сопственог богатства и беде која је ово богатство направила могућим.

Ако би људске катастрофе чије се размере тренутно могу замислити само као ноћне море требало спречити или бар ублажити, онда више неће бити довољно да се свету, који се и после последњег бројања још увек зове Трећи, обезбеди смешна милостиња, такозвана развојна помоћ, која се у стварности углавном враћа на европске рачуне путем софистицираних финансијских инструмената. Требало би богатство овога света коначно и стварно расподелити, али не у виду милостиње, већ кроз боље плате и поштене цене, а то значи и да би морали да се укину услови у којима шачица незаситних – попут интелектуално ограниченог и гротескно инфантилног актуелног америчког председника и његових европских пословних пријатеља – поседује све, док остатак света, који није нужно паметнији од неког варвара у Белој кући, не поседује готово ништа.

Узалудна нада, наравно. Јер ко би од нас уистину и с лакоћом пожелео да се одрекне макар дела луксуза који смо узимали здраво за готово у различитом степену раскоши – на пример, другог, трећег и четвртог аутомобила, другог, трећег и четвртог стана и куће? Хотела са најмање три до пет звездица и јефтиних летова до удаљених дестинација, потока драгоцене чисте пијаће воде чак и у нашим тоалетима! А зар не гласамо на свакој бензинској пумпи за нафтне ратове на ратиштима Блиског истока и где год се може наћи гориво за нашу мобилност који се воде у корист наших недељних одмора и путовања на море?

У такозваном добу открића, времену заиста неизмерног раста европског богатства, умрло је скоро двадесет три милиона староседелаца Мексика и Мезоамерике. Трговина робљем коју су спроводили Европљани од шеснаестог до деветнаестог века присилно је однела тридесет милиона – Не!, кажу реалнији статистичари: Било је сто милиона жртава. Једино слагање у овом зјапећем јазу у прорачуну је да трећина робова киднапованих из Африке није стигла жива на одредиште. Планови за одлагање бродова којима су се превозили робови показују да су палубе биле тако ниске да су оковани робови могли да се превозе само лежећи – мртви, болесни, очајни и распадајући се једни поред других, све док се ланци не олабаве пред севернонемачким, данским, енглеским, француским, шпанским или холандским лукама и мртви не баце у море. Само у Нанту, једној од највећих лука за трговину људима, током година ропства истоварен је терет са хиљаду четири стотине четрдесет и шест бродова који су превозили робље.

Прошлост? Није ли све то одавно прошло? Мртви су и даље мртви, а богатство и просперитет, стечени на њиховом достојанству, њиховој срећи и њиховим животима, такође се настављају.

Чињеница да је Северна Америка кроз геноцид пала у посед европских досељеника постала је тема херојских прича са Дивљег запада, а у изузетним случајевима и оптужби. Брутална трансформација племенских области у Сједињене Америчке Државе, које су основале европске економске избеглице, резултирала је са десет милиона мртвих, а сматра се и са двадесет.

Али пловидба и трговина никада нису марили за више или мање смртних случајева. Замењен је свако ко је изгубио живот. Ако је и замена умрла, потрага се настављала. А оно што се сматрало божјим захтевом у време европских мисија требало је да данашњих дана наставе корпорације као што су Унилевер, Нестле или Монсанто, Монсанто!, добављач свих врста биљних отрова и генетски модификованог семена – који је тек недавно појело акционарско друштво Бајер, које се пак повезује са принудним радом током година Хитлерове владавине. Монсанто. Какав назив за компанију која је током Вијетнамског рата, као добављач дефолијанта Агент оранж (енг. Agent Orange), проузроковала настанак генерација осакаћених људи у једном незаинтересованом свету, која је затровала воду, поља и баште у мери која се напослетку може упоредити само са кишом ватре и сумпора која је спалила Содому и Гомору са лица земље.

Да није Европи уметности, њеног сликарства, њене музике, њене поезије и њених природних и хуманистичких наука, плус утешног сјаја бастиона човечанства као што су *Лекари без граница*, *Црвени крст* или *Амнести интернешенел*, овај континент би у погледу светске историје имао можда само једно име: срце таме. (Такође треба напоменути да је чак и један од највећих филантропа у европској интелектуалној историји, господин Франсоа-Мари Аруе, светски познат као Волтер, уложио своје богатство у акције трговине робљем са профитом већим од хиљаду процената.)

Наслуђивање живота, среће и патње других, које пружа могућа европска књижевност, могло би не само да врати лице, име и можда успомену на живот барем неким жртвама Старог света већ би могло поједине читаоце или слушаоце – у најбољем случају – да имунизује против варварских проповеди које се сада из владиних редова проглашавају програмима европске политике: необразовани, а махом и необучени министри и канцелари, на пример у Варшави, Бечу, Будимпешти или Прагу, који имају своје каријере и своје монструозне партијске апарате финансиране углавном само из пореских прихода, тврде да је њихово политичко постигнуће богатство стечено заправо на леђима других. Они се поносе тиме што су пресекли путеве за избеглице из опљачканих сировинских подручја и тиме што су им сузавцем и баријерама направљеним од

бодљикаве жице ускратили приступ обећаној земљи. Не, море се не повлачи од избегличких миграција у 21. веку и не претвара се у водене зидове, већ се руши на оне који траже помоћ.

Европа... Какво лепо и тужно име – према митологији, име феничанске принцезе коју је изабрао Зевс. Он је због ње узео облик разиграног бика беле вуне, отео ју је носећи је на леђима на Крит и тамо ју је – према данашњем тумачењу – силовао. Један од тројице синова које је Европа родила далеко од своје феничанске домовине био је и Минос, потоњи господар лавиринта Кносос, у коме се, како се веровало, кретала звер Минотаур.

Чињеница да отету и силовану жену памти само Европска централна банка, јер се њен лик појављује као водени жиг и као холограм у деликатним линијама на новчаницама од пет и десет евра, сугерише да су новчанице једини папир који може да пробуди успомене у преовлађујућој европској историјској свести. Ох, Европа. Каква магична, очаравајућа утопија: континент мирољубивих народа и спој различитих култура, без граничних баријера, без ратова, без куге национализма и расистичког лудила. Колико год да је овај сан још увек узбудљив, упропастила га је слабост мисли и похлепа владајућих елита и њихових бирача. Европа, или оно за шта би једног дана требало да стоји име принцезе, вероватно ће пропасти због националистичке жештине, заборав и несасећајности већине њених становника. А европско самоуништење кроз тридесетогодишње ратове 20. века, који су на крају беснели целим светом, можда представљају не само поноре прошлости већ и будућности. Мој сведок је масовни убица из Брисела који јаше на свом коњу.

Како је било лепо и умирујуће чути у планинама Рувензори један самоуверен, пријатељски глас на путу кроз сећање – у кишној шуми у чије нас је магловите висине одвео зоолог након што смо поново оспособили наше возило и упркос упозорењима, јер је у области Касесе беснео племенски и грађански рат који је однео скоро стотину живота у последњих неколико недеља.

Наравно, пре него што смо наставили пут, понудили смо девојчици у жутој хаљини да одвеземо њу и њен товар до одредишта. Али док смо се вратили у возило, она се већ борила мало даље са својим канистром и само се накратко окренула када смо је позвали. Није желела. Ко се не боји белаца, рекао је ловочувар неколико сати касније на почетној тачки нашег пута у планине, ко се не боји белаца, тај их и не познаје.

Нико, па ни наш водич, није могао са сигурношћу да каже где се тренутно налазе кланови горила који су у потрази за храном. Можда овај дан не би био довољан за нашу потрагу. Али после

вишечасовног пењања по плъуску и преко блатњавих стена, наш водич се изненада зауставио и ставио прст на уста. Стигли смо: када је она савила грану окићену густим лишћем у страну, видели смо да стојимо једва три метра испред највеће врсте мајмуна на свету; сребрне гориле.

Мужјак гориле је мирно седео чупкајући лишће са савијене гране, гледајући нас и не скидајући поглед док смо ми клечали пред њим. (Клечећи смо могли лакше да га фотографишемо.) И мало-помало појавише се четири, пет, па на крају девет чланова овог клана, који су до тада били скривени у жбуњу, исто тако невидљиви као овај први и највећи од њих.

Колико дуго, колико дуго смо претходних дана увежбавали меке звуке који подсећају на мелодично гроктање или дубоко прочишћавање грла. То су звуци који су сматрани знаком поверења и пријатељства међу горилама. А ми смо, на коленима, након што нам се повратио нормалан срчани ритам, гледали у горилу сребрних леђа више као поданици него као посетиоци, покушавајући да применимо оно чему су нас ловочувари научили – гроктање, режање и звук чишћења грла, све са настојањем да опонашамо језик домаћина и да му укажемо на наше пријатељске намере.

Требало би да сакријемо наше штапове за планинарење у жбуње, шапутао нам је водич. Гориле су, чак и ако никада нису биле предмет лова, научене, према својој традицији, да у штаповима виде пушке.

Мужјак гориле сребрних леђа сигурно је чуо наш неспретни европски нагласак, нагласак оних светлих, водених створења која су ловила, пуцала и обезглављивала његову врсту, одсецала им руке црне попут катрана и извозила их као трофеје у далеке културне престонице да се тамо препарирају и укуцавају на зидове буђавих сеоских кућа. Али овај примерак гориле је слушао наше гроктање са попустљивошћу док су се припадници његовог клана повлачили назад у густиш уз пуцкетање и шуштање. Гледао нас је веома дуго, толико дуго да је његов поглед допро до наше душе – или онога шта Европљани носе у својим грудима – тако да смо одједном постали потпуно његови.

Полако је ишчупао нежни лист са гране својим крупним рукама, затим још један, принео га устима и одједном је подигао, не спустио глас и дозволио да чујемо звук који смо узалудно покушавали да опонашамо. Прочистио је грло. Тихо је гроктао. А то је значило, као што смо научили од ловочувара: *Добро је. Све је добро.*

Превела с немачког  
*Најшаца Ракић*